

УДК 811.23

Іванна Коцюба, викладач кафедри екологічного менеджменту

та комунікативних технологій

Наталія Наливайко, викладач кафедри екологічного менеджменту

та комунікативних технологій

Дрогобицького державного педагогічного університету

імені Івана Франка

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті аналізуються позитиви і негативи розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізаційних процесів.

Ключові слова: глобалізація, інформатизація, інформаційне суспільство, інформація, знання, інформаційні технології, інформаційна економіка, ресурс.

Літ. 24.

Інформаційний потенціал держави виступає однією з основних характеристик її сили і впливу у XXI столітті. Його встановлюють за тим, як розвиваються засоби масової інформації (ЗМІ), які сьогодні займають лідерські позиції серед головних інститутів демократичного суспільства й, безумовно, здійснюють безпосередній вплив на розвиток демократії в країні [23].

Актуальність розвідки зумовлюється широким масштабом використання інформаційних технологій у всіх сферах суспільного життя, який представляє собою характерну рису сучасних процесів глобалізації. Інформатизація і процеси глобалізації детермінують відкритість суспільств для руху капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання глобалізаційних процесів розглядали У. Бек, А. Гідденс, Л. М'ясникова, М. Савостьянова та ін. Цікавою видається наукова розвідка М. Савостьянової, в якій увага приділяється не позитивним сторонам глобалізації, а її ризикам, зокрема інформаційної і культурної глобалізації. Дослідниця фокусується на ролі інформаційних технологій як ефективного засобу управління свідомістю мас. Сучасні процеси глобалізації і розвиток інформаційних технологій, спричинюють, за її влучним зауваженням, взаємопроникнення різних цінностей і норм культур. Ризик глобалізації вона вбачає у редукції духовних традицій, норм і цінностей суб'єктів культур внаслідок стандартизації їхнього мислення у процесі міжнародної інтеграції [18, 238 – 239]. Інформаційна глобалізація призводить до примітивізації потреб, цілей, рівня поведінки і способу життя людей, сприяє універсалізації культури.

Феномен інформаційного суспільства, його основні характеристики, теорії і моделі

висвітлювали Д. Белл, Д. Дюжев, М. Кастельс, М. Кісіль, І. Мелюхін, В. Пожуєв, О. Ральчук, В. Скалацький. Праці вітчизняних дослідників О. Голобуцького, В. Данілюка, А. Колодюка, М. Овсіюка присвячені проблемі формування інформаційного суспільства в Україні та перспективам його розвитку. Варто відзначити, що кожен з названих вище дослідників аналізував обрану проблему у певному ракурсі: філософському, економічному чи політичному. Роботи в галузі інформаційної економіки запропонували Л. Мельник і А. Сагалович.

Мета дослідження – розглянути сучасні погляди на явище глобалізації, визначити основні ознаки інформаційного суспільства, яке формується в умовах глобалізаційних процесів, встановити переваги й недоліки його становлення та проаналізувати сучасний стан розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Процес становлення інформаційного суспільства проходить в нинішніх умовах глобалізації, яку розглядають як невідворотний процес, яким потрібно регулювати, як об'єднання людства у цілому світі. За висловом Е. Гідденса, глобалізація – це “інтенсифікація всесвітніх соціальних відносин, які пов'язують віддалені одна від одної місцевості таким чином, що те, що відбувається на місцях формується подіями, які відбуваються за багато миль звідти, і навпаки” [24, 64]. Під глобалізацією М. Савостьянова розуміє “процеси, в яких національні держави підпорядковуються можливостям економічної, політичної, ідеологічної орієнтації й культурної ідентичності транснаціональних акторів” [18, 240], а О. Ральчук – “прояв дій планетарного людства в єдиному часі-просторі нової, по суті, ще не відомої, штучної технобіосфери” [17].

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізацію дефінують також як складний економічний процес, спрямований на підвищення ефективності економіки, забезпечення прозорого економічного простору, розширення комунікативної мережі [16, 5 – 6]. З наведених вище дефініцій поняття “глобалізація” видно, що до сих пір немає єдиного визначення цього терміна. Існуючі дефініції характеризуються розмитістю й різними підходами до розуміння цього феномена.

Не викликає сумнівів, що глобальна економічна система забезпечує свідоме, нестихийне ринкове співробітництво країн і стає фактором розвитку інтенсивних регіональних інтеграційних процесів. Проте в умовах нинішніх глобалізаційних процесів інтереси суб’єктів економічної діяльності полягають лише у прибутку, а життям людей керують перш за все гроші.

Під впливом глобалізації, звичайно, змінюється конкуренція. Каталізаторну роль у розвитку конкурентних процесів на світовому ринку все більше виконують інновації [16]. Спостерігається тенденція до послаблення регулятивної функції держави і до зростання ролі міжнародних інститутів.

Дослідницьку увагу привертають важливі аспекти глобалізації: екологічна, економічна, культурна, інформаційна глобалізація, глобалізація виробництва та ін. Інформаційна глобалізація, ядро якої творять засоби масової інформації та комунікації, породжує глобальний обмін інформацією між країнами. Розвиток усіх сфер суспільного життя супроводжується активною інформатизацією. В нинішню інформаційну епоху абсолютну цінність становить інформація, яка постає для працівників “розумової праці” і вихідним матеріалом, і продуктом їхньої діяльності. Зростає попит на інформацію і знання, які стають важливим каталізатором соціально-економічного розвитку країни, оскільки дають їй економічні переваги на світовому ринку, уможливають самостійне визначення стратегій розвитку і вільних дій, спрямованих на інтеграцію в глобальний економічний простір. Інформація перетворюється на базовий ресурс сьогодення, основний ключ до розуміння успішної економічної діяльності [16, 1].

Проте інформатизація суспільства тягне за собою й негативні наслідки: людство знаходиться в глобальному комунікативному просторі, який трансформує характер міжкультурного діалогу. Цей простір пронизують спільні стереотипи й оцінки і нівелює національну своєрідність культур. Сучасні інформаційні технології стандартизують й уніфікують спочатку виробництво, а тоді подібна участь чекає на всі суспільні процеси,

багатоманітність життя опиниться під загрозою знищення [18, 238]. Попри те, що безмежний доступ до інформації, знань, технологій, їхнє ефективне використання виступають рушійною силою соціального й економічного розвитку на національному і міжнародному рівнях, не слід забувати про тенденцію до індивідуалізації, яка проглядається у сучасному інформаційному суспільстві й породжується ізольованістю й відчуженістю людей. Останні спричиняє стрімкий розвиток інформаційних технологій, які дають людям змогу працювати вдома і таким чином не об’єднують їх, а роз’єднують, що репрезентується як парадокс інформаційного суспільства [18, 239].

Перехід від індустріальних до інформаційних технологій в умовах сучасних глобалізаційних процесів – помітний феномен в усіх розвинених державах світу. Кінцева мета такого переходу полягає у побудові інформаційного суспільства, у центрі якого – людина з її різноманітними інтересами і потребами [8, 109]. Гуманістична орієнтація інформаційного суспільства окреслює його визначальні цінності: пріоритет громадянських прав і свобод, соціальна активність, ініціативність, право вибору, відповідальність.

За твердженням британського економіста У. Мартіна, інформаційне суспільство – це суспільство, в якому рівень життя, організація праці і відпочинку, ринок й освітня система перебувають у залежності від інформації та її використання [16, 4]. На думку японського вченого Й. Масуда, в інформаційному суспільстві пріоритет належить інформаційним цінностям, а не матеріальним. Крім того, капітал, виражений у знаннях, отримує з точки зору економіки вищу оцінку, ніж капітал, виражений матеріально. Саме вступ людства в інформаційну епоху, яка базується на інтелектуальній технології і вирізняється новими принципами технологічної і соціальної організації, основоположник теорії постіндустріального суспільства Д. Белл визначає найбільш значущою рисою нового суспільного порядку. На постіндустріальній стадії розвитку суспільства, за Д. Беллом, провідна роль відводиться теоретичним знанням [2]. Характерні для інформаційного суспільства ознаки науковці зводять до наступного: 1) інформація стає найважливішим економічним ресурсом глобального масштабу, який сприяє зростанню конкурентоспроможності суб’єктів господарювання, підвищенню ефективності їхньої діяльності й запровадженню інновацій; 2) інформація все більше впливає на всі сфери життєдіяльності людини, перетворюється на загальнодоступний продукт споживання населення; 3) інтенсивно

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

формується інформаційний сектор економіки, який в інформаційну епоху характеризується домінантною позицією; 4) інформаційна сфера виступає основою всіх видів економічної діяльності [16, 3]. О. Ральчук до головних особливостей інформаційного або постіндустріального типу суспільства, що почав формуватися на зламі ХХ – ХХІ століть, зараховує такі риси: 1) визначальним чинником прогресу стає виробництво нових технологій, зокрема інформаційно-комп'ютерних; 2) сфера послуг витісняє промисловість; 3) трансформується природа і система управління виробництвом; 4) управління і самоуправління у громадянському суспільстві набуває нового характеру; 5) професіоналізм тлумачиться як базовий параметр розвитку [17]. Як характерні властивості інформаційного суспільства визначають також збільшення ролі інформації і знань у всіх сферах суспільного життя, зростання обсягу інформаційно-комунікаційних продуктів і послуг у валовому внутрішньому продукті, створення глобального інформаційного простору з метою забезпечення ефективної комунікації людей, доступу до світових інформаційних ресурсів, задоволення їхніх потреб у інформаційних продуктах та послугах [22, 2].

Розвиток інформаційного суспільства передбачає використання інтелектуального потенціалу, високий рівень інформаційного обслуговування, доступ до джерел достовірної інформації. За М. Савостяною, його реальність виглядає таким чином: країни з високим рівнем розвитку економіки виконують роль “законодавця норм” [18, 240]. З цього твердження можна припустити, що передусім високорозвиненим в економічному плані державам вигідні глобалізаційні процеси.

Інструментальним базисом інформаційного суспільства виступають інформаційно-комп'ютерні технології. Їхній носій, світова мережа Інтернет, стала глобальним середовищем. Забезпечення глобальної інформаційної цілісності визначається як реальний здобуток інформаційного суспільства, який не ставиться під сумнів, проте О. Ральчук акцентує на відсутності очікуваного розширення творчої свободи [17]. У своїй розвідці науковець зосереджується в основному на негативних тенденціях розвитку інформаційного суспільства, не залишаючи поза увагою філософський ракурс досліджуваної проблеми: 1) зростання сфери, де не створюються ні матеріальні, ні культурні цінності, а виробляються і відтворюються переважно фіктивні блага, призначення яких полягає в обслуговуванні операцій, пов'язаних з перетворенням одних штучно вигаданих видів діяльності в інші; 2) інформація задля інформації

та вузький професіоналізм трансформуються в субститути світу культури і творчого потенціалу людини; 3) некерований характер розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, при якому часто не враховуються реальні потреби людства.

В епоху інформаційного суспільства активного розвитку набуває інформаційна економіка, до основних напрямків якої Л.Г. Мельник відносить: 1) виробництво засобів обробки інформації; 2) виготовлення наукоємних продуктів; 3) виробництво програмної продукції; 4) підготовка кваліфікованих працівників; 5) виробництво патентно-ліцензійних продуктів; 6) виготовлення інформаційних технологій; 7) виробництво управлінських технологій; 8) створення необхідних умов для реалізації комунікаційних процесів; 9) посередницька діяльність в економіці; 10) інші інформаційні послуги [11]. Основна особливість інформаційної економіки полягає в тому, що конкурентоспроможність суб'єктів господарювання детермінує їхня здатність створювати, обробляти й використовувати інформацію (в ефективних цілях), яка ґрунтується на знаннях. Звідси випливає, що умовою розвитку економіки в інформаційному суспільстві й основним чинником виробництва виступає інтелектуальна праця, заснована на знаннях, креативність кадрів, їхня професійна підготовка, дизайн, патенти, інформаційні технології й організація управління.

Щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні, то не викликає сумніву той факт, що в нашій країні на даний час відсутній єдиний інформаційний простір. Нині в Україні спостерігається автономне функціонування регіональних і столичних ЗМІ. У Києві не користуються попитом регіональні періодичні видання і канали ТБ, а на регіональному рівні важко купити столичні газети, хоча українська периферія має повний доступ до київських теле- і радіопередач [12].

М. Овсіюк, торкаючись питання формування інформаційного суспільства в Україні в умовах глобалізації, зазначає, що “сучасний стан національного інформаційного простору характеризує створення слабо взаємопов'язаних по горизонталі та вертикалі галузевих, регіональних та низових підсистем, що відображає відсутність єдності” [14, 1]. Україна вважається пасивним заручником глобалізаційного процесу, коли на поширення інформаційних технологій впливає необмежений прагматизм, властивий індустріальному етапу розвитку національної економіки, який орієнтується на кількісні показники. Інформаційні ресурси ще не стали визначальним фактором соціального й

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

економічного розквіту країни, оскільки їхній розвиток має безсистемний характер. Слаборозвинений конституент державного управління забезпечує малоефективну комунікацію державної влади і суспільства [5].

Відповідно до матеріалу парламентських слухань з розвитку інформаційного суспільства в Україні за 2005 рік суспільство вважається інформаційним за наступних умов: 1) автоматизований (платний або безкоштовний) доступ індивіда, групи людей або організації до будь-якої інформації незалежно від місця і часу; 2) функціонування інформаційних технологій та їхня доступність для людей чи організацій; 3) розвинені інфраструктури, покликані створювати національні інформаційні ресурси в обсязі, необхідному для забезпечення науково-технологічного і соціально-історичного прогресу; 4) прискорена автоматизація всіх галузей виробництва і управління; 5) радикальна трансформація соціальних структур і як наслідок – розширення сфери інформаційної діяльності і послуг [15, 6]. Беручи до уваги перелічені вище вимоги до визнання суспільства інформаційним, можна стверджувати, що в Україні його в чистому вигляді ще немає, відбувається його поступове становлення.

Слушно, на нашу думку, зауважує М. Овсіюк, що при курсі державної політики України на впровадження комунікаційних мереж та інформаційних технологій у всіх суспільних сферах, на раціоналізацію інформаційної інфраструктури слід звернути увагу на територіальний параметр країни та неоднаковий рівень розвитку інформатизації в її регіонах [14, 2]. Основою розвитку телекомунікаційних зв'язків у державі повинна бути стратегія її інтеграції в Глобальну Європейську інформаційну інфраструктуру.

Насамкінець підведемо підсумки й зробимо

ВИСНОВКИ:

На основі проведеного аналізу глобалізаційних процесів, які трактуємо як об'єднання людства в культурному, економічному, ідеологічному, інформаційному і політичному планах, можна виділити два важливі аспекти глобалізації – економічну й інформаційну. Економічна глобалізація сприяє підвищенню рівня економічного розвитку країн, забезпечує їхню ефективну економічну діяльність, успішну ринкову кооперацію й посилює роль інноваційної складової конкуренції, тобто несе чимало позитивів. Глобальна інформаційна система забезпечує глобальну комунікацію в світі, проте створення єдиного глобального комунікативного простору, в якому панують спільні стереотипи й оцінки, знищить національні особливості культур,

різноманітний спосіб життя й посилить індивідуалізацію, ізолюваність і відокремленість людей.

Технологічне й ідеологічне підґрунтя глобалізації творить інформаційне суспільство, в якому рівень життя, система праці, освіти, ринок залежать від базового ресурсу – інформації, яка виступає абсолютною цінністю, користується великим попитом і виконує роль каталізатора соціально-економічного розвитку країни. В інформаційному суспільстві високу оцінку отримують знання, які поряд з інформаційними й інтелектуальними технологіями утворюють його фундамент. Серед розмаїття ознак інформаційного суспільства робимо акцент на використанні інтелектуального потенціалу, доступі до інформації й інформаційних технологій та якості інформаційного обслуговування. Створення глобальної інформаційної цілісності можна інтерпретувати як позитивну тенденцію формування інформаційного суспільства, тоді як до негативів віднесемо, наприклад, некерований характер розвитку інформаційних технологій та процес посилення індивідуалізації особистості.

Звертаючи увагу на процес становлення інформаційного суспільства в Україні, варто вкотре наголосити на відсутності єдиного інформаційного простору в нашій країні, автономному функціонуванні столичних і регіональних ЗМІ. Розвиток інформаційних технологій набуває безсистемного характеру, тому вони ще не оптимізували соціально-економічний розвиток держави. Проглядається повільна автоматизація галузей виробництва й управління, а також той факт, що інфраструктури не забезпечують створення достатнього об'єму інформаційних ресурсів, які необхідні для науково-технологічного й соціального поступу країни.

Хоча питання глобалізаційних процесів і розвитку інформаційного суспільства надзвичайно актуальні проблеми сьогодення, проте неможливим постає їхнє вирішення в рамках однієї наукової розвідки, що залишається **перспективним** для подальших студій у даному руслі.

1. Бек У. *Что такое глобализация?* – М.: Прогресс-традиция, 2001. – 304 с.

2. Белл Д. *Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования* / В.Л. Иноземцев (пер. с англ.). – М.: Academia, 1999. – 787 с.

3. Голобуцкий А. *Украина на пути к Глобальному информационному обществу* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e->

ПЕРЕВАГИ Й НЕДОЛІКИ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

ukraine.org.ua/publications/e-goverment/UINTEI-Golob.htm (30 жовтня 2006).

4. Даніліян В.О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. – Харків, 2006. – 20 с.

5. Добровольська А. Глобалізація інформаційного простору: адаптація України до загальносвітових тенденцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу до журналу: [Oleh Soskin Portal http://www.soskin.info/ca/2005/9-10/200509.html](http://www.soskin.info/ca/2005/9-10/200509.html)

6. Дюжев Д.В. Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку: Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. – Донецьк, 2004. – 19 с.

7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / Пер. с англ. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

8. Кісіль М.В. Вимоги до якості вищої освіти в інформаційному суспільстві // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: Зб. наукових праць. – Випуск 11(24). – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 109 – 112.

9. Колодюк А.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03. – Київ, 2005. – 11 с.

10. Мелюхин И.С. Информационное общество и государство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.relcom.ru/Archive/1997/ComputerLaw/State.html>.

11. Мельник Л.Г. Информационная экономика. – Сумь: ИТД “Университетская книга”, 2003. – 288 с.

12. Мигаль О. Інформаційний простір – криве дзеркало українського сьогодення [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://dialogs.org.ua/ua/dialog.php?id=64&op_id=1119

13. Мясникова Л. Глобализация экономического пространства и сетевая несвобода // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 11. – С. 3 – 8.

14. Овсіюк М.О. Формування інформаційного суспільства в Україні в умовах глобалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу до статті: http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2010/Politologia/65461.doc.htm

15. Парламентські слухання з розвитку інформаційного суспільства в Україні 21 вересня 2005 року. – К., 2005. – 64 с.

16. Пожуєв В.І. Формування інформаційного суспільства в умовах глобалізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpvgvzdia/2009_36/pdf_36/VISNIK_36_1.pdf

17. Ральчук О. Інформаційне суспільство: між ейфорією спокус та законами універсуму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/vis-nanu/2003-2/7.htm> (30 жовтня 2006).

18. Савостьянова М.В. Развитие информационных технологий и процессы глобализации // Культура народов Причерноморья. – 2005. – № 69. – С. 237 – 241.

19. Сагалович А.А. Развитие информационной экономики в условиях глобализации: Автореф. дис. ... канд. економ. наук: 08.00.01. – Харків, 2007. – 20 с.

20. Скалацький В.М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі (соціально-філософський аналіз): Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03. – Київ, 2006. – 15 с.

21. Сюттюрєнко О.В. Информационное общество и информатизация науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rfbr.ru/default.asp?doc_id=5198 (30 жовтня 2006).

22. Шаров С.В. Інформаційне суспільство: сучасний стан і перспективи розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=libraries&id=1148

23. Ярох А.І. Сучасні інформаційні та комунікаційні системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/jarokh/t_2.pdf

24. Giddens A. The Consequences of Modernity. – Cambridge: Polity Press, 1990. – P. 64.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2011

“Найбільше щастя мислячої людини є дослідження того, що можна дослідити, і вшанування того, чого дослідити неможливо”.

Йоганн Вольфганг Гете
німецький поет

